

भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (1905-1917) – भाग 1

ओळख

- 1905 पासूनचा काळ भारतीय राष्ट्रीय चळवळीतील जहाल युग म्हणून ओळखला जात होता.
- अतिरेकी किंवा आक्रमक राष्ट्रवादींचा असा विश्वास होता की धाडसी मार्गाने यश मिळवता येते.
- लाला लजपत राय, बाळ गंगाधर टिळक, बिपीनचंद्र पाल आणि अरबिंदो घोष हे प्रभावी जहाल नेते होते.

जहाल युग उदयाची कारणे

- भारतीय परिषद अधिनियम (1892) द्वारे विधान परिषदांच्या विस्ताराशिवाय इतर कोणतेही उल्लेखनीय यश मिळवण्यामध्ये संयमींचे अपयश
- 1896-97 च्या दुष्काळ आणि प्लेगने संपूर्ण देशाला प्रभावित केले आणि जनतेचे दुःख
- लोकांची आर्थिक परिस्थिती बिकट झाली.
- दक्षिण आफ्रिकेतील भारतीयांशी होणारे गैरवर्तन त्यांच्या त्वचेच्या रंगावर आधारित आहे.
- अतिरेकी वाढीचे तत्काळ कारण लॉर्ड कर्झनचा प्रतिक्रियावादी नियम होता: त्याने कलकत्ता कॉर्पोरेशन कायदा (1899) पास केला, ज्यामुळे या स्थानिक संस्थेवरील भारतीय नियंत्रण कमी झाले.
- विद्यापीठ कायदा (1904) ने विद्यापीठ संस्थांमध्ये निवडून आलेले सदस्य कमी केले. तसेच विद्यापीठांची स्वायत्तता कमी केली आणि त्यांचे सरकारी विभाग बनवले.
- राजद्रोह कायदा आणि अधिकृत गोपनीयता कायद्याने सर्व लोकांचे स्वातंत्र्य कमी केले.
- बंगालची फाळणी (1905) हे त्याचे सर्वात वाईट उपाय होते

जहाल नेते यांनी वापरलेल्या पद्धती

1. सरकारी न्यायालये, शाळा आणि महाविद्यालयांवर बहिष्कार टाकून ब्रिटिश सरकारला सहकार्य करत नसत.
2. स्वदेशीचा प्रचार आणि परदेशी वस्तूवर बहिष्कार
3. राष्ट्रीय शिक्षणाचा परिचय आणि प्रचार.

जहाल नेते

- जहाल नेते यांचे नेतृत्व बाळा गंगाधर टिळक, लाला लजपत राय, बिपीनचंद्र पाल आणि अरबिंदो घोष यांनी केले.
- बाल गंगाधर टिळकांना भारतातील लोकप्रिय ब्रिटिशविरोधी चळवळीचे खरे संस्थापक मानले जाते. त्यांना 'लोकमान्य' म्हणून ओळखले जात असे. त्याने मराठा आणि केसरी या साप्ताहिकांच्या माध्यमातून ब्रिटिशांवर हल्ला केला. त्याच्या राष्ट्रीय कारवायांसाठी त्याला ब्रिटिशांनी दोनदा तुरुंगवास भोगावा लागला आणि 1908 मध्ये त्याला सहा वर्षांसाठी मंडोलीला हद्दपार करण्यात आले. त्यांनी 1916 मध्ये पूना येथे होम रूल लीगची स्थापना केली आणि घोषित केले, "स्वराज हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे आणि तो मी मिळवणार आहे."
- लाला लजपत राय 'लायन ऑफ पंजाब' म्हणून प्रसिद्ध आहेत. स्वदेशी चळवळीत त्यांनी महत्त्वाची भूमिका बजावली. त्यांनी 1916 मध्ये अमेरिकेत इंडियन होम रूल लीगची स्थापना केली. राजद्रोहाच्या कारणावरून त्यांना मंडाले येथे हद्दपार करण्यात आले. सायमन कमिशनच्या विरोधात मिरवणुकीचे नेतृत्व करताना त्याला गंभीर दुखापत झाली आणि 17 नोव्हेंबर 1928 रोजी त्याचा मृत्यू झाला.
- बिपीनचंद्र पाल यांनी आपल्या कारकिर्दीची सुरुवात मवाळ म्हणून केली आणि ते जहाल बनले.
- अरबिंदो घोष हे दुसरे जहाल नेते होते आणि त्यांनी स्वदेशी चळवळीत सक्रिय सहभाग घेतला.

- त्याला तुरुंगवासही झाला. सुटकेनंतर, तो पाँडेचेरीच्या फ्रेंच प्रदेशात स्थायिक झाला आणि त्याने आध्यात्मिक कार्यावर लक्ष केंद्रित केले.

बंगाली फाळणी (1905)

- कर्झनने बंगालच्या विभाजनाची घोषणा केली.
- फाळणीचे कारण प्रशासन सुधारण्याचा प्रयत्न म्हणून दिले गेले.
- पण खरे उद्दीष्ट 'विभाजित करा आणि राज्य करा' हे होते. मुस्लिमांसाठी वेगळे राज्य निर्माण करण्यासाठी आणि देशात जातीयवादाचे विष आणण्यासाठी फाळणी करण्यात आली.
- तथापि, भारतीयांनी फाळणीकडे ब्रिटिशांनी बंगालमधील वाढत्या राष्ट्रीय चळवळीला अडथळा आणण्याचा आणि त्या भागातील हिंदू आणि मुस्लिमांमध्ये फूट पाडण्याचा प्रयत्न म्हणून पाहिले.
- रस्त्यावर आणि प्रेसमध्ये व्यापक आंदोलन झाले. भारताच्या विविध भागांतील लोकांनी देशभर बंगालच्या फाळणीला विरोध केला.
- हा विरोध संघटित बैठका, मिरवणुका आणि प्रात्यक्षिके इत्यादींनी केला आणि हिंदू आणि मुस्लिमांनी एकता आणि निषेध दर्शविण्यासाठी एकमेकांच्या हातात 'राखी' बांधली.

स्वदेशी चळवळ

- स्वदेशी चळवळीमध्ये शासकीय सेवेचा बहिष्कार, न्यायालये, शाळा -महाविद्यालये आणि परदेशी वस्तू, स्वदेशी वस्तूंचा प्रचार, राष्ट्रीय शाळा आणि महाविद्यालयांच्या स्थापनेद्वारे राष्ट्रीय शिक्षणाचा प्रसार यासारख्या कार्यक्रमांचा समावेश होता.
- ही एक राजकीय आणि आर्थिक चळवळ होती
- बंगालमध्ये जमीनदारही चळवळीत सामील झाले
- महिला आणि विद्यार्थ्यांनी धरणे धरले. विद्यार्थ्यांनी परदेशी कागदाची पुस्तके वापरण्यास नकार दिला.
- बाल गंगाधर टिळकांना बहिष्काराचे महत्त्व लक्षात आले की भारतातील संपूर्ण ब्रिटीश प्रशासकीय यंत्रणेला स्तब्ध करण्यासाठी वापरले जाऊ शकते.
- बहिष्कार आणि स्वदेशी चळवळींनी स्वदेशी उपक्रम - कापड गिरण्या, बँका, होजरी, टॅनरी, रासायनिक कामे आणि विमा कंपनी स्थापन करण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली. स्वदेशी दुकाने उघडण्यात आली.
- यामुळे ब्रिटीशांनी बंगालची फाळणी उलटवून 1911 मध्ये एकत्र केली.

हिंद स्वराज

- जेव्हा बंगालच्या फाळणीच्या विरोधात चळवळ शिगेला होती, तेव्हा काँग्रेसचे वार्षिक अधिवेशन कलकत्ता येथे 1906 मध्ये दादाभाई नौरोजी यांच्या अध्यक्षतेखाली भरले होते.
- संपत्ती आणि अतिरेकी यांच्यात समेट झाल्यामुळे हे सत्र महत्त्वपूर्ण आहे
- काँग्रेसने बंगालच्या फाळणीचा निषेध केला. दादाभाई नौरोजींच्या शब्दात, ही इंग्लंडची भयंकर चूक आहे.
- शिक्षणाचा प्रसार हा काँग्रेसचा उद्देश म्हणून घोषित करण्यात आला.
- काँग्रेसने स्वदेशी आणि पूर्ण बहिष्काराचे समर्थन केले. प्रथमच, बॉयकॉटला राजकीय शस्त्र म्हणून वापरण्यास अधिकृत करण्यात आले.